

Вступ. ЩО ТАКЕ СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЛЮДСТВА***Очікувані результати***

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- розповідати про основні ресурси планети, про екологічні проблеми людства;
- визначати, як впливає спосіб життя людини на стан довкілля;
- висловлювати власну позицію щодо відповідальності кожного за надмірне використання природних ресурсів та визначати свою роль у справі ресурсозбереження.

Обладнання

Ролі для учасників на окремих аркушах, посібники для учнів, олівці для заповнення аудиту.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ***Вступна частина***

Почніть заняття з невеличкої рольової гри. Для її проведення вам потрібно буде розподілити ролі. Скажіть учням:

«Уявіть собі, що ви опинились на міжнародному симпозиумі або конференції, де зібрались люди, яких хвилює майбутнє планети, – прихильники її сталого розвитку. Вони стурбовані тим, як невпинно зменшуються природні ресурси.

Зараз ми розподілимо ролі і послухаємо, про що розповідають представники різних континентів і країн».

Повідомте, що для виконання завдання слід скористатися текстом «Міжнародна конференція прихильників сталого розвитку людства». Акцентуйте увагу на необхідності читати ролі виразно, емоційно. Можна також імпровізувати — доповнити одним-двома реченнями написане. Роздайте шістьом учням аркуші паперу з текстом. Далі заняття проходить за сценарієм:

«Надаємо слово мешканцю африканської країни Ліберії.

Представник Ліберії: «У нашій країні однією з найсерйозніших проблем є брак води. Йдеться не тільки про питну воду, а й про воду для домашнього господарства, годування тварин, поливу рослин, виробництва. У нас є багато місць, де люди вживають тільки привезену воду, вистояючи за нею довгі черги під безжальним сонцем».

А ось представник латиноамериканської країни Чилі.

Представник Чилі: «Напевно, ви знаєте, що чилійська селітра — найкраща в світі. Вона широко використовується як цінне мінеральне добриво для сільського господарства, а також для виробництва пороху та динаміту. Видобуваючи її, компанії безжально руйнують величезні території у передгір'ях Анд, перетворюють колись мальовничі місця на космічні пустелі, вкриті траншеями та ямами».

На трибуні представник азіатської країни Бангладеш.

Представник Бангладеш: «У нашій бідній перенаселеній країні люди гинуть від голоду через нестачу продуктів харчування. Значна кількість населення страждає від страшних хвороб, зокрема інфекційних, причиною яких є антисанітарія, відсутність ліків та продуктів, кваліфікованої медичної допомоги».

Представник Афганістану схвильовано вигукує: «Так, це все страшно, але найстрашніше — війна, від якої гинуть здорові люди, діти, жінки. Вона жадливими шрамами вкриває нашу землю, виснажує всі ресурси та сили народу».

Представник України зауважує: «У нас, слава Богу, війни немає. Проте проблем з навколишнім середовищем вистачає. Усіх і досі турбують наслідки Чорнобильської аварії. Але я хочу сказати про знищення карпатських лісів, що призводить до повеней, які спричиняють загибель людей, втрату майна, руйнування мостів та осель. А скільки сміття навколо наших міст та селищ!»

Слово бере представник Швеції: «Розвинені країни Європи добре усвідомлюють ці небезпеки. Саме тому ми вже багато років працюємо над енергозбереженням. Ми не тільки віримо, а й добре знаємо: якщо кожна людина зверне увагу на власний спосіб життя і знайде шлях заощаджувати ресурси, дбати про навколишнє середовище і стосунки з іншими людьми — ці проблеми можна вирішити. Не варто перераховувати жадливі ситуації, краще шукати можливість поступово розв'язати кожну з них».

Обговоріть у загальному колі: *які думки, почуття викликало у вас те, що ви почули? Чи погоджуєтесь ви з думкою представника Швеції? Чому?* Вислухайте кілька відповідей. Зазначте, що кілька наступних виховних годин буде присвячено тому, який внесок може зробити кожен у майбутнє планети і людства, у їхній сталий розвиток.

Основна частина

Зауважте: «Сьогодні у світі набирає сили рух за перехід людства до сталого розвитку. Це означає, що люди мають жити так, аби ресурси планети не витрачалися даремно, а зберігалися для наступних поколінь, щоб вистачило на задоволення потреб людей, які живуть сьогодні, і тих, хто житиме завтра. До цього руху приєднуються нові й нові прихильники. Хотілося б, аби й ви приєдналися до їхніх лав».

Запропонуйте учням заповнити вступний аудит (за матеріалами для учнів). Поясніть, що, відповідаючи на запитання, вони зможуть

краще зрозуміти, що таке сталий розвиток і як кожна людина в своєму повсякденному житті може приєднатися до цього руху. Дайте учням 3—4 хв. на індивідуальну роботу над запитаннями, а потім обговоріть:

- *Які запитання були для вас найбільш складними?*
- *А які несподіваними чи цікавими? Чому?*
- *Як ви зрозуміли, яким є вплив кожної людини на сталий розвиток людства і всієї планети?*

Об'єднайте учнів у малі групи (4—5 осіб) — команди та запропонуйте їм подумати, що вони як прихильники сталого розвитку могли б зробити у своєму місті (селищі), школі, власній оселі. Кожна команда має скласти відповідні переліки можливих дій або напрямів діяльності (з 3—4-х пунктів). Через 5—7 хв. попросіть доповідачів представити класу результати роботи. Після виступів усіх представників порадьте учням поміркувати, що спільного було в пропозиціях, чому вони співпали. Подякуйте всім учасникам і скажіть, що вони вже можуть розпочинати діяльність.

Заклучна частина

Завершуючи заняття, попросіть учнів **продовжити** одне із запропонованих речень, скориставшись уявним мікрофоном: *«Сьогодні я замислився (замислилась)...» «Сьогодні мене стривожило...» «Я сподіваюсь...»*

Порекомендуйте учням провести дослідження власних звичок за темою **«Харчування»**, спостерігаючи протягом тижня за своїм способом життя. Порадьте їм записувати на окремому аркуші отримані результати за наведеним у матеріалах для учнів зразком.

Тема перша. ХАРЧУВАННЯ

Зустріч 1. ЯКОЮ БУВАЄ ЇЖА

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- *пояснювати, яким є зв'язок продуктів харчування зі стійким розвитком;*
- *розповідати, як вибір продуктів харчування впливає на планету;*
- *аналізувати свій спосіб харчування з позиції сталого розвитку;*
- *висловлювати своє ставлення до вибору продуктів харчування.*

Обладнання

Аркуші паперу формату А-4 (6 шт.), посібники, заповнені аркуші домашнього аудиту.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Принесіть на урок банан та яблуко або їхнє зображення. Покажіть їх учням та попросіть шляхом голосування з'ясувати, яке з них смачніше. Результати запишіть на дошці. Потім проголосуйте, що корисніше, і знову запишіть результати.

Втретє проголосуйте з питання: що корисніше для планети — вживання банана чи яблука? Результати знов запишіть.

Запитайте учнів, яке враження на них справляють результати голосування. Зауважте, що кожен продукт, який ми вживаємо, можна оцінювати з різних боків. **Наголосіть**, що саме різним поглядам на процес приготування та споживання їжі присвячено заняття з теми «Харчування».

Основна частина

Об'єднайте учнів у малі групи по 4-5 осіб. Попросіть їх представити у групах результати домашнього аудиту, відповідаючи на питання: *які продукти члени вашої групи та їхні родини зазвичай вживають?* Кожна команда має узагальнити свої результати, наприклад: *«У родинах нашої групи місцеві продукти вживаються частіше, ніж привезені»*; *«Більше ніж половина родин використовує кам'яну сіль»*; *«Більшість страв готуються вдома»* тощо.

Вислухайте представників усіх груп. Запропонуйте учням обговорити результати домашнього аудиту. Запитайте їх:

- *Як, на вашу думку, питання аудиту пов'язані зі стійким розвитком суспільства?*
- *Чим з позиції сталого розвитку відрізняються продукти місцевого виробництва й привезені з інших місць?*
- *Які природні ресурси на це витрачаються і чому вони необхідні?*
- *Чому сезонні овочі корисніші за ті, що довго зберігаються?*
- *Які ресурси необхідні для заморожування продуктів?*
- *Які ресурси використовуються на вирощування овочів у теплицях?*

Нагадайте учням відому приказку: *«Ми є тим, що ми їмо»* — і поясніть, як багато в житті людини залежить від способу харчування (може бути засобом збереження здоров'я, методом лікування, способом підтримання життя). Наведіть 1-2 яскравих приклади. Приміром, за підрахунками спеціалістів Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 75% смертей від наймасовіших захворювань так чи інакше пов'язані з неправильним харчуванням.

Запитайте у школярів, *чи часто вони задумуються, як виготовляються звичні нам продукти харчування та скільки ресурсів витрачається на їхнє вироблення?* Порадьте їм почати дослідження *«Шлях солі»*.

Намалюйте на дошці схему, що показує шлях солі від утворення до використання: *солонowodний басейн — висихання — відкладан-*

ня — видобування — подрібнення — очищення — термічна обробка — хімічна обробка — додавання речовин для запобігання грудкування і злежування. Запитайте учнів, який шлях кожного з видів солі («екстра», «екстра» йодована, кам'яна, кам'яна йодована, морська харчова). Біля відповідних стадій зробіть позначки.

Обведіть кольоровою крейдою шлях різних видів солі до споживача. (Найдовший буде в солі «екстра», найкоротший — у морської і кам'яної).

Запитайте в учнів:

- *В якому випадку чиниться менший вплив на довкілля? А найбільший?*
- *Яка сіль має природніший склад? Яка містить хімічні домішки?*
- *Яку сіль ви обрали для їжі і чому?*

Запропонуйте учням у групах (кожна отримає своє завдання; якщо груп більше, ніж шість, якесь із завдань можна повторити) намалювати:

- 1) шлях харчових напівфабрикатів, вироблених на підприємствах, від «виращування сировини» до «столу споживача»;
- 2) шлях їжі, що готується самостійно, від «виращування сировини» до «столу споживача»;
- 3) шлях місцевих продуктів від «виращування сировини» до «столу споживача»;
- 4) шлях завезених продуктів від «виращування сировини» до «столу споживача»;
- 5) шлях сезонних продуктів від «виращування сировини» до «столу споживача»;
- 6) шлях несезонних продуктів від «виращування сировини» до «столу споживача».

Запропонуйте учням порівняти ці схеми. Запитайте їх:

- *У якому випадку вплив на довкілля менший? А найбільший?*
- *Які продукти мають природніший склад?*
- *Які продукти ви обрали б для споживання і чому?*

Проведіть з учнями мозковий штурм щодо переваг приготовлених страв. Мають бути названі, зокрема, такі:

- *можливість обирати якісні продукти для приготування;*
- *можливість дозувати кількість приправ;*
- *можливість обирати кількість продуктів на один прийом;*
- *можливість для творчості (варіювання приправ, оформлення готових страв).*

Заклучна частина

Обговоріть з учнями у спільному колі: *що під час уроку їх здивувало? А що найбільш схвилювало, засмутило?*

Попросіть учнів зробити щось із наведеного нижче переліку:

- навчитися готувати власноруч якусь нескладна страву;
- розповісти батькам про шлях солі чи інших продуктів до столу;
- узяти інтерв'ю у батьків чи інших дорослих, аби з'ясувати, яку їжу вони вважають корисною.

Зустріч 2. ЯКУЇЖУ МИ ОБИРАЄМО

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- пояснювати, які продукти харчування зберігають здоров'я людей і ресурси планети;
- розповідати про те, які дії щодо продуктів харчування можуть зберегти ресурси планети;
- пояснювати та аргументувати свій вибір дій щодо продуктів харчування.

Обладнання

Аркуші для портфоліо, посібники.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Попросіть учнів розповісти про результати своєї домашньої роботи. Можна запитати, хто з них готує вдома і що саме? Наголосіть, що продовжується обговорення теми харчування з позиції сталого розвитку, та представте тему й очікувані результати зустрічі.

Основна частина

Зазначте, що, крім переваг для здоров'я, слід також враховувати й екологічність приготованих страв і напівфабрикатів.

Організуйте дискусію, запропонувавши учням дати відповіді на запитання:

- Чи однаково впливає на довкілля приготування їжі в домашніх і промислових умовах?
- Чи потребують пакування страви, приготовані вдома?
- Скільки ресурсів витрачається на збереження готової їжі та напівфабрикатів у домашніх та промислових умовах? Яке холодильне обладнання має більшу потужність?
- Чи витрачаються ресурси на перевезення домашньої їжі до споживача й готової їжі та напівфабрикатів до торговельної точки і з магазину?
- Чи можна проконтролювати витрати ресурсів на виробництво зайвої їжі — тієї, що не буде спожита, — у домашніх і промислових умовах.

Проведіть 3–4-хвилинний мозковий штурм з теми «Як зробити свою їжу такою, щоб вона максимально зберігала здоров'я та водно-

час — ресурси планети». Не забувайте, що всі відповіді потрібно записувати на дошці. Після закінчення завдання обговоріть з учнями, чи вдалося їм сформулювати багато пропозицій, чому?

Наголосіть, що це питання дуже широке. Під час заняття вдасться зосередити увагу тільки на окремих його аспектах, в основному тих, які важливі для мешканців нашої країни.

Щоб заощадити час й активізувати діяльність дітей, організуйте роботу в 4-х малих групах, кожна з яких представлятиме окрему дію всьому класу. Порадьте їм скористатися для виконання завдання матеріалами для учнів. Надайте учасникам можливість ознайомитись з відповідною інформацією.

Запропонуйте учням обрати дії, які вони хочуть здійснювати, та визначити початок їх виконання, а також зробити відповідні записи в портфолію. Попросіть кількох учнів розповісти, які дії вони обрали і чому.

Заключна частина

Запропонуйте учням закінчити речення, щоб оцінити заняття: «Сьогодні для мене цікавим було...». Вислухайте 4—5 чи більше осіб залежно від часу.

Порекомендуйте учням почати виконувати обрані дії, повідомивши про це своїх батьків. Цікаві спостереження і результати порадьте занести в портфолію.

Зустріч 3. ЩО ЗМІНИЛОСЬ У МОЄМУ СПОСОБІ ХАРЧУВАННЯ

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- розповідати про зміни, які відбулися (чи можуть відбутися) у режимі харчування — своєму та родині;
- аргументувати свій вибір здорового харчування;
- оцінити перспективи подальшої зміни способу життя на екологічно безпечніший.

Обладнання

Таблиці для «Еколото» за кількістю учнів.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Запросіть учнів пограти в «Еколото». Для цього роздайте кожному таблиці і запропонуйте, рухаючись по класу і спілкуючись із товаришами, зібрати якомога більше підписів у різних клітинках таблиці (зразок див. нижче). Виграє той, у кого буде найбільше заповнених

чарунок. (На прохання власника таблиці в ній залишає підпис той учасник, кого стосується зазначена інформація). Відведіть на завдання 5 хвилин.

ЕКОЛОТО

Я звертаю увагу на місце виробництва продукту	Я не можу вплинути на харчові звички моєї родини	Моя родина і я не впливаємо на довкілля	Моя родина не підтримала мої ініціативи у виборі продуктів
Я вмію готувати прості страви	Я надаю перевагу імпортним продуктам	Я вживаю лише сезонні овочі і фрукти	Я використовую сіль «Екстра»
Я не звертаю увагу на місце виробництва продукту	Мої батьки підтримали мої ініціативи у виборі продуктів	У моїй родині часто купують готові страви	Я хочу навчитися готувати
Час на приготування їжі краще витратити на щось цікаве	Я вживаю кам'яну сіль	Взимку я вживаю лише свіжі овочі і фрукти	Я вживаю багато магазинних напівфабрикатів

Після завершення завдання визначте переможця. Обговоріть разом:

- Які відповіді було знайти легше, позитивні чи негативні?
- Яких відповідей вдалося зібрати більше? Про що це свідчить?

Наголосіть, що сьогодні останнє заняття з теми «Харчування», та представте тему й очікувані результати зустрічі.

Основна частина

Об'єднайте учнів у малі групи й попросіть їх обговорити відповіді на запитання:

- Як відреагували батьки на ваші пропозиції? Якщо підтримали, то чому?
- Чи є батьки, які не підтримали пропозиції? Чим вони мотивували свою відмову?
- Які зміни відбулись у стилі життя — вашому і родини?
- Що було легко виконати, а що викликало труднощі?
- Що ще можна зробити для збереження здоров'я і ресурсів планети щодо харчування?

Після завершення завдання доповідачі мають представити результати класу, розповісти про питання, що обговорювались, цікаві моменти, які трапилися під час роботи, зміни, що відбулися у поведінці учасників. Обговоріть разом, чи з'явилися у вас нові думки, ідеї під час презентації результатів роботи груп? Які саме?

Запропонуйте учням продовжити роботу в групах і скласти список дій, які вони можуть виконати самостійно, дотримуючись правил здорового харчування та пропагуючи його в родині й під час спілкування з друзями.

Оформити пропозиції можна таким чином: *«Ми самі будемо вчитися готувати. Наприклад, цього року хочемо навчитися готувати...»*, *«Моя родина поступово зможе повністю відмовитися від напівфабрикатів, для цього ми можемо...»*, *«Щоб друзі відмовилися від напівфабрикатів, ми можемо...»*

Після завершення завдання кожна група представляє результати роботи. Запишіть усі озвучені пропозиції на дошці. Запитайте учнів: *які думки, почуття викликає у них цей перелік?*

Якщо є час, запропонуйте школярам попрацювати у «рекламній агенції» і створити послання, що допоможе батькам прийняти екологічно виважене рішення.

Сформуйте кілька груп. Представник кожної «агенції» має витягнути картку з «екологічним вибором», прорекламувати його і презентувати решті класу.

Заключна частина

Попросіть учнів заповнити аркуш самооцінки з посібника. Наголосіть, що при виконанні завдання важливо бути щирими й позначати лише ті зміни, які дійсно відбулися.

Дії	Завжди	Іноді	Дуже рідко	Ніколи
Тепер я готую їжу або намагаюсь їсти те, що приготували батьки				
Взимку я вживаю ті овочі і фрукти, що зберігаються з осені				
Я вживаю кам'яну сіль				
Я вживаю тільки місцеві продукти				

Обговоріть з учнями в загальному колі:

- *Як ви оцінили себе?*
- *Чи задоволені власними результатами?*
- *Що нового дізнались під час заняття?*
- *Яка з нових ідей сподобалась найбільше?*
- *Про що ви хотіли б дізнатись більше?*
- *Про що хочеться розповісти батькам і друзям?*

Попросіть учнів провести дослідження за темою «Безпечний дім»: дослідити за зразком, наведеним у матеріалах для учнів, свій спосіб використання побутової хімії.

Тема друга. БЕЗПЕЧНИЙ ДІМ

Зустріч 1. ЯКИЙ ДІМ НАЗИВАЄМО БЕЗПЕЧНИМ

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- пояснювати, у чому небезпека побутової хімії для сталого розвитку;
- аналізувати свій спосіб використання товарів побутової хімії з позиції сталого розвитку;
- висловлювати своє ставлення до використання побутової хімії.

Обладнання

Аркуші паперу формату А-5 за кількістю груп, олівці, фарби або кольорова крейда, посібники, заповнені аркуші домашнього аудиту.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Зверніться до учнів з проханням пояснити, як вони розуміють словосполучення «безпечний дім». Проведіть 3-хвилинний мозковий штурм за цією темою. Відповіді запишіть на дошці або фліп-чарті. Підбиваючи підсумки, зауважте, що, безумовно, дім має бути безпечним і для здоров'я, і для навколишнього середовища. Утім, головне наше завдання — менше впливати на довкілля, тоді навколишнє середовище менше впливатиме на нас.

Зазначте, що сьогодні увагу буде зосереджено на тому, як зробити дім безпечнішим з точки зору використання хімічних речовин у побуті, що це — важлива складова екології домашнього господарювання. Оголосіть очікувані результати заняття.

Основна частина

Зверніться до учнів із запитаннями:

- Які хімічні побутові засоби ви знаєте?
- Яке призначення різних хімічних засобів? (Чистять, миють, дезінфікують, полірують, освіжають.)
- Які вони бувають за зовнішнім виглядом? (Порошки, рідина, аерозолі.)

Зауважте, що побутова хімія — безперечне досягнення цивілізації, без неї важко обійтися. Однак, підтримуючи чистоту, ми недооцінюємо ту шкоду, яку хімія може завдати планеті й нашому здоров'ю.

По-перше, засоби у вигляді порошків та рідини потрапляють через каналізацію у водойми й забруднюють ландшафти небезпечними речовинами — *фосфатами*. Аерозольні упаковки можуть містити *фреони* та *сполучення хлору*, які руйнують озоновий шар атмосфери, що в свою чергу шкодить живим організмам.

По-друге, більшість синтетичних м'яких засобів містить небезпечні речовини, які викликають подразнення шкіри і запалення слизових оболонок очей і носа, утруднення дихання, кашель і напади астми, збільшують ризик алергії і навіть ракових захворювань. На жаль, більшість засобів побутової хімії, що є на прилавках магазинів, виготовлено з отруйних речовин. Проте споживання хімікатів у побуті постійно зростає, і щоб зупинити забруднення природи, потрібен контроль за використанням цієї продукції. Повністю її позбутися практично неможливо, та до цього слід прагнути.

Об'єднайте учнів у команди по 4-5 осіб. Попросіть їх представити у групах результати домашнього аудиту, відповідаючи на запитання: *які засоби побутової хімії використовуються у родині членів групи? Чи роблять вони щось, аби убезпечити себе і планету від шкідливого впливу цих речовин? Що саме? (6-7 хвилин).*

Кожна команда має узагальнити свої результати. Вислухайте представників кожної групи.

Запросіть учнів до обговорення питань домашнього аудиту. Запитайте їх:

- *Як, на вашу думку, питання аудиту пов'язані зі стійким розвитком суспільства?*
- *Чим з позиції сталого розвитку небезпечні товари побутової хімії?*
- *Які природні ресурси витрачаються на їхнє виробництво?*
- *Що може зробити кожна людина, щоб зменшити шкідливий вплив побутової хімії?*

Запропонуйте учням, продовжуючи роботу в командах, намалювати плакат-заклик на тему: «Використовуючи побутову хімію, пам'ятай про безпеку для здоров'я та планети!» Організуйте презентацію плакатів.

Заключна частина

Скажіть учням, що продовженням сьогоднішньої зустрічі буде їхня подальша спроба організувати безпечний дім. Виявляється, це зовсім нескладно. Необхідно тільки змінити деякі звички.

Завершуючи заняття, запитайте в учнів:

- *Що було найцікавішим у цій темі?*
- *Що вразило або здивувало?*
- *Які запитання виникли?*

Попросіть учнів протягом тижня дослідити кілька зразків етикеток до засобів побутової хімії, де вказано склад, та, порівнюючи їх, визначити, які з них найменш шкідливі для здоров'я та планети.

Зустріч 2. ЯК УБЕЗПЕЧИТИ СЕБЕ ВДОМА

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- пояснювати, які є способи уникнення небезпеки при використанні побутової хімії;
- складати власний план дій щодо використання побутової хімії;
- аргументувати свій вибір дій щодо побутової хімії.

Обладнання

Аркуші для портфоліо, посібники.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Запропонуйте учням подумати над варіантами продовження речення: «Я скажу собі стоп, коли...» Зауважте, що висловлювання має стосуватися пропонуваної теми «Безпечний дім». Відповіді учнів зафіксуйте на дошці або фліп-чарті. Вислухайте 5—7 осіб.

Зазначте, що сьогодні буде продовжено розмову про безпечний дім з позиції сталого розвитку, та представте тему й очікувані результати зустрічі.

Основна частина

Попросіть учнів розповісти про результати «домашньої роботи». Наголосіть, що її варто виконувати й надалі.

Щоб заощадити час і активізувати діяльність дітей, організуйте роботу в 5-ти малих групах, кожна з яких представлятиме окрему дію усьому класу. Підкресліть, що в цій роботі варто користуватися матеріалами для учнів. Надайте учням можливість ознайомитись з відповідною інформацією. Коли розглядатиметься 5-та дія, запропонуйте всім учням роздивитися позначки, що можуть зустрітись на етикетках.

Порадьте учням обрати дії, які вони хочуть виконувати протягом наступного тижня, визначити час, коли вони почнуть їх здійснювати, а також зробити відповідні записи в портфоліо.

Попросіть кількох учнів розповісти, які дії вони обрали і чому. Нагадайте, що одразу перейти до нового стилю життя їм і їхнім родинам буде складно. Для цього потрібен час, сила волі та бажання — і все обов'язково вдасться!

Заключна частина

Обговоріть підсумки зустрічі, запропонувавши учням дати відповіді на запитання:

- Які думки і почуття у вас виникли під час роботи над темою?
- Що ви могли б назвати найцікавішим на цій зустрічі?

- *Що хочеться зробити негайно?*
- *Про що ви відразу розповісте своїм рідним і знайомим?*
- *Як вам працювалося в командах?*

Попросіть учнів почати виконувати обрані дії, а також розповісти про це своїм батькам. Зазначте, що цікаві спостереження і результати можна заносити в портфоліо.

Зустріч 3. ЩО ЗМІНИЛОСЬ У МОЄМУ ДОМІ

Очікувані результати

Після цього заняття учні зможуть:

- *розповідати про зміни, які відбулися (чи можуть відбутися), у способі життя — своєму та родини — щодо використання засобів побутової хімії;*
- *аргументувати вибір дій щодо забезпечення свого дому;*
- *оцінити перспективи подальшої зміни способу життя на екологічно безпечніший.*

Обладнання: аркуші паперу.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Запишіть очікувані результати на дошці або фліп-чарті. Наголосіть, що сьогодні останнє заняття з теми «Харчування», та представте тему й очікувані результати зустрічі.

Основна частина

Об'єднайте учнів у команди й попросіть їх обговорити відповіді на запитання:

- *Як відреагували батьки на ваші пропозиції? Якщо підтримали, то чому?*
- *Чи є батьки, які не підтримали пропозиції? Чим вони мотивували свою відмову?*
- *Які зміни відбулись у стилі життя — вашому і родини?*
- *Що було легко виконувати, а що викликало труднощі?*
- *Що ще можна зробити для збереження здоров'я і планети стосовно використання побутової хімії?*

Після завершення завдання доповідачі мають представити результати класу, розповівши про питання, що обговорювались, цікаві моменти, які виникли під час роботи, зміни, що відбулися в поведінці учасників. Обговоріть у загальному колі, *чи з'явилися у вас нові думки, ідеї під час презентації результатів роботи груп? Які саме?*

Запропонуйте учням продовжити роботу в команді: створити рекламу одного з *несинтетичних* засобів, які можуть замінити товари по-

бутової хімії. Попросіть учнів бути творчими й не забувати про гумор. Форма реклами може бути будь-якою (плакат, сценка, відеокліп тощо).

Після завершення роботи кожна група має представити результати. Запитайте учнів: *які думки, почуття викликало у них це завдання?*

Заключна частина

Попросіть учнів заповнити аркуш самооцінки, скориставшись матеріалами для учнів. Наголосіть, що при виконанні завдання важливо бути щирими і позначати лише ті зміни, які дійсно відбулися.

Обговоріть з учнями в загальному колі:

- *Як вони оцінили себе?*
- *Чи задоволені власними результатами?*
- *Що нового дізналися під час заняття?*
- *Яка з нових ідей сподобалася найбільше?*
- *Про що хотіли дізнатися детальніше?*
- *Про що хочеться розповісти батькам і друзям?*

Завершуючи зустріч, поясніть учням, як працювати з аудитором до наступної теми «Сміття», що міститься в матеріалах для учнів.

Тема третя. СМІТТЯ

Зустріч 1. ЧОМУ, ЯК ТА З ЧОГО УТВОРЮЄТЬСЯ СМІТТЯ

Очікувані результати

Після цієї зустрічі учні зможуть:

- *назвати основні ознаки, за якими ті чи інші відходи відносяться до сміття;*
- *розрізняти відходи, що розкладаються природним шляхом, від тих, які не розкладаються;*
- *обирати товари й способи поведінки, що сприяють зменшенню кількості сміття;*
- *висловлювати власне ставлення до проблеми сміття.*

Обладнання

Пачка жувальної гумки, металева тарілка, сірники, посібники для учнів, аркуші паперу за кількістю груп.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Запитайте в учнів:

- *Які види сміття ви зустріли, прямуючи до школи?*
- *Чому ви вважаєте, що це — сміття? (За якими ознаками ви віднесли побачені речі до сміття?)*

Найбільш імовірно, що учні назвуть такі основні ознаки: *це не потрібні речі; це речі, що вийшли з ужитку; це те, що забруднює довкілля.*

Запитайте:

- *Чи є сміття проблемою вашого міста (села)? Чому?*
- *Чи є воно проблемою для людства? Чому?*
- *Чи залежить кількість сміття від кожного з нас? Чому?*

Зазначте, що це справді неабияка проблема і саме тому їй буде присвячено кілька наступних виховних годин.

Основна частина

Продовжуючи розмову, запитайте, *чи можна назвати сміттям відходи, утворені в процесі виробництва на заводах, фабриках, сільськогосподарських підприємствах, у майстернях?*

Зазвичай промислове сміття називають відходами. А, власне, сміття (тобто побутові відходи) — це старі газети й журнали, порожні консервні бляшанки, пляшки, харчові відходи, обгортки й упаковки, битий посуд, зношений одяг і поламані меблі, зіпсована побутова чи офісна техніка, що накопичуються в помешканнях, громадських, навчальних, лікувальних, торговельних та інших закладах. Зверніть увагу учнів, що до складу сміття входять різні матеріали: папір, скло, метали, деревина, тканини, залишки їжі. Деякі з них можуть розкладатися природним шляхом, інші ж — ні. Зауважте, що людство накопичило таку кількість відходів, контролювати яку стає дедалі складніше, і якщо ситуація не зміниться, то люди можуть незабаром потонути в смітті.

Запропонуйте учням виконати завдання, що ілюструє причини утворення сміття й допоможе учням їх краще усвідомити.

Утворіть невеликі групи (3-5 осіб), кожна з яких має скласти список отриманих її членами за останні два-три роки подарунків (12–15 найменувань). Попросіть учнів розподілити їх на чотири категорії:

1. Речі, якими вони постійно користуються.
2. Речі, якими користуються час від часу, але потрібні.
3. Те, що зовсім не використовувалось (подаровано іншій людині, викинуто, просто зберігається тощо).
4. Речі, якими користувались, але вони швидко зламались, і їх викинули.

Коли групи впоруються із завданням і представлять результати, обговоріть запитання:

- *Які речі ви віднесли до 3–4-ої категорії? Чому?*
- *Як це завдання пов'язано з темою сміття?*
- *Як можна, купуючи різні речі або по-різному їх використовуючи, впливати на довкілля?*

Об'єднайте учнів у команди. Попросіть їх представити в групах результати домашнього аудиту, відповідаючи на запитання: *які спо-*

соби поводження зі сміттям назвали учні вашої групи? Чи намагаються вони утворювати менше сміття, чому ви так думаєте?

Кожна група має узагальнити свої результати. Вислухайте представників усіх команд.

Запросіть учнів до обговорення питань домашнього аудиту. Запитайте їх:

- *Як, на вашу думку, питання аудиту пов'язані зі стійким розвитком суспільства?*
- *Чим з позиції сталого розвитку небезпечне продукування сміття кожною родиною і людиною?*
- *Які природні ресурси витрачаються на виробництво сміття?*
- *Що може зробити кожна людина, щоб зменшити кількість сміття на планеті?*

Запропонуйте учням вправу «Жувальна гумка». Домовтеся з ними, що пачка жувальної гумки — це сміття, якого потрібно якимсь чином позбутися. Розберіть її на складові: папір, целофан, фольга, харчовий каучук. Спитайте учнів: *що зазвичай роблять, коли ці складові непотрібні? Чи можна насправді позбутися їх, викинувши в смітник? Що ще можна з ними зробити?* (Ймовірно, учні скажуть, що папір можна здати в макулатуру, фольгу — на переробку). *Навіщо розділяти пачку гумки на складові? Чи є така процедура сортування сміття важливою? Чому?*

Зауважте, що залишається ще пластина жувальної гумки, виготовлена з латексу. Запитайте учнів: *що відбувається з такими відходами? Вони випаровуються, усихають, розчиняються у воді чи розкладаються? Як можна позбутися такого сміття?*

Запишіть на дошці пропозиції учнів: *закопати, спалити* тощо.

Попросіть учнів уявити, що вони знаходяться на сміттєспалювальному заводі. Покладіть гумку на металеву поверхню та підпаліть. Запитайте учнів, *чи вдалося позбутися відходів? Чому? Чи можна так чинити? Як, на їхню думку, почуються люди, що мешкають поруч з таким заводом?*

Узагальнюючи отримані в результаті проведеного дослідження результати, спитайте в учнів, *чого вони навчилися, намагаючись позбутися гумки?*

Заключна частина

Обговоріть у загальному колі:

- *Що ви думали про сміття до заняття?*
- *Чи змінилися ваші думки і почуття наприкінці заняття? Як саме?*
- *Що було найцікавіше?*
- *Що вам захотілося зробити одразу?*
- *Про що ви розповісте своїм батькам і друзям?*

Зустріч 2. ЯК МОЖНА ЗМЕНШИТИ КІЛЬКІСТЬ СМІТТЯ

Очікувані результати

Після цього заняття учні зможуть:

- розповідати про способи скорочення кількості сміття;
- аргументувати свій вибір щодо поводження з відходами.

Обладнання

Ілюстративний матеріал із зображенням будинків, кімнат у будівлях, різних ужиткових речей; реклама побутової техніки тощо.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Проведіть гру «Якщо ви ...». Для цього учні мають стати навколо вас. Поясніть, що вони повинні уважно слухати й виконувати ваші прохання, бути відвертими і самокритичними. Наголосіть, що зрештою, це лише гра, й ніхто не засуджуватиме їхніх вчинків. Зачитайте наведені нижче твердження, даючи учасникам час на обмірковування (але не надто багато, гра має відбуватись у темпі). Учні повинні реагувати на них відповідним чином: плескати в долоні, якщо роблять саме так, як сказано.

- *Знайшовши в кишені використаний тролейбусний талон, ви ніколи не викидаєте його абикуди.*
- *Носите сніданки до школи в паперовому пакунку.*
- *Минулого тижня хоч раз відмовились від запропонованого у магазині пакета.*
- *Домовились з батьками про придбання багаторазового посуду для пікніка.*
- *Купуєте печиво на вагу, а не в металевих чи картонних коробках.*
- *Виготовили контейнер для зберігання дрібних речей з непотрібної упаковки.*

Обговоріть відповіді на запитання:

- *Чи сподобалась вам вправа? Чому?*
- *Чи часто вам доводилось плескати в долоні?*
- *Чи хотілось вам робити це частіше?*

Зупиніться детальніше на одному з тверджень, сформулювавши його так, аби учні могли поділитись своїми міркуваннями, спостереженнями, життєвим досвідом. Наприклад: *чому у багатьох родинах користуються коробками з-під взуття (печива тощо) для зберігання дрібничок? Хто започаткував у вашій родині таку традицію? Чи вважаєте ви, що цю традицію варто підтримувати? Чи важливо це для сталого розвитку?*

Подякуйте учням за роботу. Зауважте, що робота над темою «Сміття» триває.

Основна частина

Щоб заощадити час і активізувати діяльність учнів, сформууйте 6 малих груп, кожна з яких представлятиме всьому класу окрему дію за темою «Сміття». Надайте їм можливість ознайомитися з відповідною інформацією, що міститься в матеріалах для учнів. Після того як групи представлять усі дії, запропонуйте учасникам обрати ті з них, які хочуть виконувати, і визначити час, коли саме вони почнуть це робити, а також занести результати в портфоліо.

Попросіть кількох учнів розповісти, які дії вони обрали і чому.

Нагадайте дітям, що відразу змінити стиль життя їм та їхнім родинам буде складно. Для цього потрібен час, сила волі та бажання — і зрештою все обов'язково вдасться!

Заключна частина

Обговоріть підсумки зустрічі, запропонувавши учням дати відповіді на такі запитання:

- *Які думки і почуття у вас виникли під час роботи над темою?*
- *Що ви могли б назвати найцікавішим на цій зустрічі?*
- *Що хочеться зробити негайно?*
- *Про що ви відразу розповісте своїм рідним і знайомим?*
- *Як вам працювалося в групах?*

Попросіть учнів почати виконувати обрані дії, розповівши про це своїм батькам. Порадьте відмічати цікаві спостереження і результати і заносити в портфоліо.

Зустріч 3. ЩО ЗМІНИЛОСЯ В МОЄМУ СТАВЛЕННІ ДО СМІТТЯ

Очікувані результати

Після цього заняття учні зможуть:

- *розповідати про зміни, які відбулися (чи можуть відбутися), у способі життя — своєму й родини — щодо поводження зі сміттям;*
- *аргументувати свій вибір щодо відходів;*
- *оцінювати перспективи подальшої зміни способу життя на екологічно безпечніший.*

Обладнання

Аркуші паперу.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Вступна частина

Мотивуючи учнів до заняття, запропонуйте їм порівняти свої відчуття на початку вивчення теми й наприкінці. Попросіть відповісти на запитання:

- *Що ви відчували раніше, коли бачили купи сміття на вулиці?*

- *Кого вважали винним у тому, що вулиці брудні?*
- *Чи відчуваєте ви тепер, що самі можете впливати на ситуацію зі сміттям?*
- *Чи відчуваєте, що завдяки вашим зусиллям місто може стати чистішим?*

Повідомте, що це заняття присвячено обміну досвідом щодо зменшення кількості сміття, обговоренню перших досягнень учнів і плануванню подальших дій.

Основна частина

Об'єднайте учнів у команди й запропонуйте їм обговорити перші результати виконання дій:

- *Яких заходів щодо зменшення кількості сміття ви вживали протягом тижня?*
- *Чи залучали до цієї роботи інших членів родини?*
- *Як відреагували батьки на ваші пропозиції? Якщо підтримали, то чому?*
- *Чи є батьки, які не підтримали пропозиції? Чим вони мотивували свою відмову?*
- *Які зміни відбулися у стилі життя — вашому і родини?*
- *Що було легко виконати, а з чим виникли труднощі?*
- *Що ще можна зробити для збереження планети від сміття?*

Після завершення завдання доповідачі мають представити результати класу, розповівши про питання, що обговорювались, цікаві моменти, які виникли під час роботи, зміни, що відбулися у поведінці учасників. Обговоріть разом, *чи з'явилися у вас нові думки, ідеї під час презентації результатів роботи груп? Які саме?*

Попросіть учнів почати роботу в групах. Відведіть на це 10-15 хвилин.

Проведіть 5-хвилинний мозковий штурм з питання *«Що ще може зробити кожен з нас, аби зменшити кількість сміття?»*

Пропозиції учнів можуть бути досить обґрунтованими або несподіваними (приклади наведено нижче).

У своєму домі:

- користуватися серветками з тканини замість паперових;
- старі нейлонові речі після прання і нарізання дрібними клаптиками можна використати для набивання диванних подушок, м'яких іграшок;
- з непридатного для користування одягу після нарізання смужками можна плести килимки;
- з одягу, що вийшов з ужитку, можна виготовити чимало нових корисних і красивих речей: сумки, килимки, серветки, грілки на чайники, прихватки тощо.

У найближчому оточенні:

- допомагати літнім людям доставляти вторинну сировину на спеціальні приймальні пункти.

У громаді:

- видавати «зелені» нагороди місцевим бізнесменам, які у різний спосіб дбають про чистоту довкілля.

Заклучна частина

Попросіть учнів заповнити аркуш самооцінки з матеріалів для учнів. Наголосіть, що при виконанні завдання важливо бути щирими і позначати лише ті зміни, які дійсно відбулися.

Обговоріть з учнями в загальному колі: *як ви оцінили себе? Чи задоволені власними результатами?*

Наприкінці заняття запропонуйте учням на аркуші паперу яскравим маркером обвести свою долоню, написати усередині своє ім'я та продовжити речення:

- *«Найцікавішим на заняттях зі сталого розвитку для мене було ...»;*
- *«Найціннішим для себе вважаю...»;*
- *«Мій внесок в роботу класу на цих виховних годинах — це...».*

Розмістіть аркуші на дошці. Запропонуйте учням за бажанням оприлюднити написане.